

Dostupnost středoškolského vzdělání v ČR pro mladé lidi 15+ s migrační zkušeností

Rozvoj potenciálu každého jedince je klíčem k vzdělané a konkurenceschopné společnosti 21. století a rovný přístup ke vzdělání je zásadní podmínkou úspěšné integrace mladých lidí s migrační zkušeností. Organizace META dlouhodobě upozorňuje na překážky, které negativně ovlivňují vzdělávací dráhy dětí a mladých lidí s migrační zkušeností v českém vzdělávacím systému. Nejvýrazněji se tyto **nerovnosti** projevují **na přechodu mezi povinným základním (ZŠ) a středním (SŠ) vzděláváním**.

Mladých lidí s migrační zkušeností je na středních školách žalostně málo

Podíl **žáků středních škol s českým občanstvím** vůči počtu občanů ČR ve věku 15–19 let se dlouhodobě drží **přibližně na 90 %**. U **cizinců** však už před rokem 2013 dosahoval výrazně nižších hodnot, a to **kolem 50 %**, a v následující dekádě dále klesal **až na 38 % před rokem 2022**. K ještě většímu poklesu došlo skokově v posledních 3 letech v souvislosti s příchodem velkého množství mladých uprchlíků z Ukrajiny.

Hlavní překážky bránící úspěšnému začlenění a školní úspěšnosti ve středním vzdělávání

V ZŠ a před přijetím na SŠ

- Chybí systémová jazyková příprava před vstupem na SŠ pro nově příchozí, kteří mají ukončenou povinnou školní docházku.
- Školní neúspěšnost u nedostatečně podpořených žáků v ZŠ snižuje jejich připravenost na výuku na SŠ i úspěšnost při přijímacím řízení.
- Horší prospěch a průměr známek oproti vrstevníkům dále snižují šance těchto uchazečů při přijímacím řízení.
- Někteří uchazeči místo SŠ nenárokově nastupují do 9. třídy, což zatěžuje kapacity ZŠ a představuje neefektivní řešení oproti specializované intenzivní jazykové přípravě. Vícejazyční uchazeči (s výjimkou držitelů dočasné ochrany) tím navíc ztrácejí možnost nahradit jednotnou přijímací zkoušku (JPZ) pohovorem.

Při přijímacím řízení na SŠ

- Systém jednotných přijímacích zkoušek znevýhodňuje uchazeče, pro něž čeština není prvním jazykem. Uzpůsobení podmínek jsou nedostatečná, legislativně nejednotná a často nefunkční.
- Rozhovory nahrazující JPZ z českého jazyka nejsou standardizovány, postrádají pravidla, kontrolu a srovnatelnou úroveň. Mohou být zneužívány jako nástroj k vyřazení uchazečů s potřebou podpory.
- Testy z matematiky obsahují složité akademické výrazy a zadání, které vícejazyčným uchazečům ještě více komplikují porozumění.
- Uchazeči s dočasnou ochranou, kteří si v posledních dvou letech při JPZ požádali o zadání didaktického testu z matematiky v ukrajinštině, dosahují nejhorších výsledků ze všech skupin. Prostý překlad zadání testu do jiného jazyka se neukazuje jako účinný.
- Uchazeči s jazykovou bariérou, kteří byli v českém vzdělávacím systému jen krátce nebo jím neprošli, nemohou v přijímacím řízení konkurovat rodilým mluvčím, kteří navíc ve většině případů absolvují celoroční intenzivní komerční přípravu k JPZ.
- Některé SŠ staví administrativní překážky a diskriminační kritéria pro vícejazyčné uchazeče.
- Dochází k nescholarizaci už v povinné docházce. Někteří mladí se hlásí po několikaletém pobytu v ČR rovnou na SŠ, aniž by předtím prošli českou ZŠ, což výrazně komplikuje jejich přechod do středního vzdělávání.

Na SŠ

- Chybějící nebo nedostupná jazyková příprava. Navíc chybí centrální statistika o podpořených žácích.
- Během studia žákům a žákyním často zcela chybí jazyková podpora při výuce, včetně podpory rozvoje odborného jazyka potřebného pro studium, což vede k horším výsledkům, ztrátě motivace, školní neúspěšnosti a předčasným odchodům ze vzdělávání.
- Přetrvává názor, že odpovědnost za zvládnutí studia leží výhradně na žácích. Některé školy nezvládají zajistit rovný přístup ke všem žákům, a zvýhodňují tím žáky bez speciálních vzdělávacích potřeb.
- Pro řadu mladých uprchlíků z Ukrajiny představuje online vzdělávání v ukrajinském systému (v některých případech až do 11. třídy a maturity) dostupnější cestu ke vzdělání než obtížné začlenění do českého vzdělávacího systému.
- Po absolvování kompletního 11letého vzdělání v ukrajinském systému mohou tito žáci rovnou nastupovat na VŠ, pokud své vzdělání nostrifikují a splní kritéria dané vysoké školy. Část ukrajinské mládeže proto využívá studium na SŠ pouze po přechodnou dobu nutnou pro dokončení online vzdělání v zemi původu a jako možnost osvojení komunikační úrovně jazyka v české škole.

Doporučení

- Neprodlené zavedení ročního přípravného kurzu (nultého ročníku) jako plnohodnotné součásti vzdělávacího systému.
- Realizace přípravných kurzů kraji v mezičase, než dojde k systémovému zakotvení.
- Systémové financování tohoto typu jazykové přípravy, obdobně jako u ostatních forem jazykové přípravy.

- Legislativní zakotvení nároku na jazykovou přípravu v SŠ do školského zákona.
- Konsolidace forem podpory pro různé skupiny vícejazyčných žáků a uchazečů.
- Dostupná podpora ve výuce – automatické navázání podpory po ukončení jazykové přípravy, zohlednění úrovně jazyka v předmětech a rozvoj odborného jazyka.
- Zavedení standardizovaného ověření úrovně jazyka, které by nahradilo jednotnou zkoušku z českého jazyka v přijímacím řízení na SŠ – nejlépe formou jednotných testů z češtiny jako druhého jazyka.

Ve střednědobém horizontu je nutná komplexní změna systému přechodu na střední vzdělávání, který bude inkluzivní a umožní všem mladým lidem bez rozdílu plný rozvoj jejich potenciálu. Inspirací mohou být některé zahraniční vzdělávací systémy. Takovéto změny mohou zároveň zahrnovat například navýšení počtu let povinné školní docházky. Funkčním lakmusovým papírkem při přijímání všech budoucích systémových změn ve vzdělávací soustavě musí být, na rozdíl od minulosti (např. při zavedení jednotných přijímacích zkoušek), i to, jak se tyto změny dotknou znevýhodněných skupin, včetně dětí a mladých lidí s odlišným mateřským jazykem.

Jan Heinrich, vedoucí sociálních služeb – jan.heinrich@meta-ops.cz

Martina Škrdlantová, vedoucí advokačního oddělení – martina.skrdlantova@meta-ops.cz

This material was created in partnership with the International Rescue Committee (IRC). The material expresses exclusively the views of the META, o. p. s. and can not be identified with the official stance of the IRC.